

Twee cultuurhistorische wandelingen over Landgoed Hoekelum

Uitgebracht door de Historische Vereniging Oud-Bennekom
ter gelegenheid van Open Monumentendag 2022.

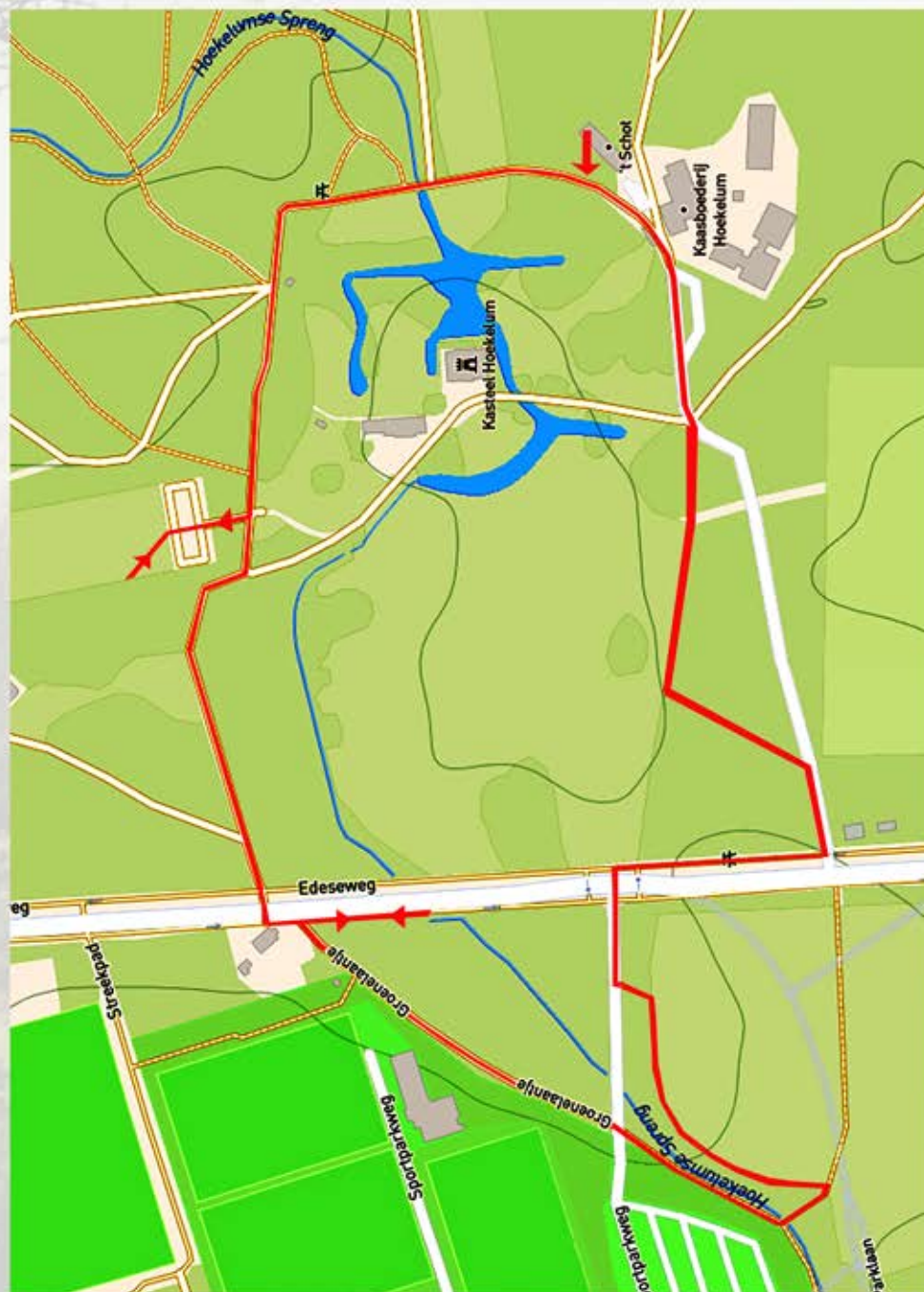
Veel wandelplezier!

Verantwoording:

Teksten: Jeltje Zeelenberg en Gert Hemstede
Foto's: Gert Hemstede, Beeldbank HVOB

Kaart wandeling 1 (kwartslag rechtsom draaien)

Bij de pijl begint de wandeling

WANDELING NAAR HET THEEHUIS

Onze wandeling begint bij de voormalige schaapskooi 't Schot bij de boerderij van Hoekelum aan de zuidelijke inrit naar het kasteel en de uitspanning van de familie Van de Kamp.

De schaapskooi ligt aan de andere kant van het pad tegenover de boerderij. Dit pad was vroeger de zuidelijke schaapsdift. De schapen van de boer konden zich hier aansluiten bij de kudde van de boerderijen van de Hoekelumse- en de Halder Brink.

De route is eenvoudig. We nemen het pad van de kooi naar de witte brug en steken deze over.

De witte brug gaat over het water van de Hoekelumse beek, dat naar de vijver achter huize Hoekelum stroomt. In de brug is op verschillende plekken het oude logo verwerkt van "Geldersch Landschap & Kasteelen". In dit logo staat in een groen veld een recht-

opstaand geel wybertje met daarin een rode mispelbloem. De logo's op de brug kunnen wel een verfje gebruiken, maar u herkent ze vast.

Wanneer we de brug overgaan, zien we aan onze linkerhand, tussen de bomen door, het speelhuisje bij kasteel Hoekelum.

Het speelhuisje is omstreeks 1900 gebouwd. Aan de voorzijde steekt het schilddakje iets over. De twee grote schoorstenen op de nok vallen direct op. De nokeinden zijn afgeschuind. Op het dak liggen rode Hollandse pannen. Aan de rechterkant wijkt de gevel iets terug, waardoor er een fraaie ingang ontstaat. Het interieur met kamer en keuken is nog origineel.

Verderop zien we op een verhoging in het park een houten paviljoen.

Het paviljoen is rond 1860 gebouwd in classicistische stijl met elementen van de chaletstijl. Wij kijken tegen de achter- en zijkant aan. Aan de achterzijde zien we dat het paviljoen driezijdig gebouwd is. Het is met rondhout opgetrokken in visgraatmotief en heeft een licht zadeldak met overstekken. Aan de voorkant is het paviljoen open met beschilderde stijlen, daklijsten, consoles opgevuld met latwerk, houtsnijwerk, smeedwerk en gaas.

Het pad buigt naar links en we volgen de noordelijke inrit van Hoekelum richting de Edeseweg. Voorbij het hek kunnen we over de parkeerplaats even richting de tuinmuur lopen.

De rode bakstenen moestuinmuur is rond 1850 gebouwd. Hij wordt geled door pijlers, die voor een deel nog zijn voorzien van een pyramide-vormige bekroning. De muur zelf wordt door een ezelsrug be kroond. Uniek en karakteristiek zijn de spaarbogen waarop de muur rust. Deze constructie is waarschijnlijk bedacht om de wortels van de leibomen, die er gestaan hebben, de ruimte te geven.

Als we de oprijlaan vervolgen naar de Edeseweg zien we rechts het huis Noorder Eng.

Otto baron van Wassenaer van Catwijk liet dit huis in 1848 bouwen voor zijn oudste zoon Willem Frederik Hendrik baron van Wassenaer en diens vrouw Justine Goverdine Jeanne Adolphine van Rechteren.

Tuiles du Nord-pannen.

Het heeft een stichtingssteen met als datum 13-10-1849 en de naam van baronesse van Hardenbroek geboren baronesse van Spaen van Biljoen. Zij was de grootmoeder van Justine. In 1904 werd het huis ingrijpend verbouwd en kreeg het zijn huidige vorm. Het is wit gepleisterd en bestaat uit een centraal gedeelte in de vorm van een chalet van twee hoge bouwlagen. Het is overkapt met een overstekend zadeldak met rode

We steken de Edeseweg over – LET OP - voor het theehuis. Hier gaan we eerst ongeveer 75 m naar links langs het fietspad, tot de putdeksel en kijken of we het vervolg van de Hoekelumse beek kunnen vinden.

De Hoekelumse beek

Deze beek stroomt vanaf huis Hoekelum door de bosrand naar de Edeseweg en gaat onder de weg door. De overkluizing heeft hier zelfs een opstaande rand, waarschijnlijk is dit een brug geweest. De beek ligt droog, maar de loop is nog goed te volgen door het bosje.

Daarna gaan we terug naar het theehuis.

Pentekening Mirre van Grieken 1998 (Gelders Archief)

Het theehuis werd in 1836 gebouwd in de zichtlijn van de noordelijke oprijlaan. In 1912 is de aangebouwde keuterboerderij verbouwd tot dienstwoning en in 1967 werd het een dubbel woonhuis.

Het theehuis heeft een driezijdige open veranda, ondersteund door de vier opvallende Dorische kolommen met basement.

De tuindeur is voorzien van rechthoekige vensters met zesruits schuiframen en gietijzeren halfronde ramen. Zowel de deur als de vensters zijn van opgeklampte luiken voorzien.

In april 2022 is het theehuis, dat pal aan de Edeseweg stond, voor de aanleg van de Nieuwe Parklaan bijna 11 meter naar achteren geplaatst. Vroeger liep de Edeseweg erachter langs en was het met Huize Hoekelum meer een geheel. Ook na de verplaatsing van het theehuis is het in de zichtlijn van de oprijlaan blijven staan. Het staat nog in de steigers en zal verder gerenoveerd worden en van een nieuw dak worden voorzien.

Direct links naast het theehuis gaan we het smalle zandpad, het Groene Laantje, in. Dit wordt snel breder.

Tussen de sportvelden, het theehuis, de Edeseweg en de toekomstige Parklaan ligt nog een heel klein gebiedje, dat bij het landgoed Hoekelum hoort, maar geen eigendom is van het Geldersch Landschap.

Dit gebiedje is rijk aan cultuurhistorie. Het Groene Laantje was voorheen een schapendrift van de Hoekelumse Brink. Voor 1971 was de naam de Groene Steeg.

Op deze kaart zien we van boven naar beneden in het midden de tramlijn lopen. Aan de rechterzijde nog het gedenkteken voor Otto baron van Wassenaer en zijn tuinbaas Gerrit van Hoogstraten, de obelisk. Daar direct onder loopt nu de A12. Aan de andere zijde van de tramlijn zien we ongeveer ter hoogte van Noorder Eng het Groene Laantje naar het zuidoosten lopen.

Kaart Topografische Dienst (uitgave 1930)

Kruispunt van schapendriften

Het Groene Laantje en de huidige Sportparkweg waren oorspronkelijk schapendriften.

Vroeger waren er heel veel schapen nodig voor de mest, die ervoor zorgde dat het land vruchtbaar bleef voor landbouwgewassen. Vaak waren er zoveel schapen, dat men verschillende kudden vormde. Iedere kudde maakte een andere ronde, zodat de heide overal goed begrast werd en de schapen 's avonds in het schapenschot hun behoefte konden doen op een laag stro en plaggen. Op de kruising van de schapendriften werden de kudden opgesplitst. De ene troep ging langs het Groene Laantje over de noordelijke oprijlaan van Hoekelum verder naar de heide, de andere nam de zuidelijke oprijlaan naar de woeste gronden, nu de Sportparkweg.

De schapendriften zijn nog goed te herkennen door de uitgesleten weg en de wallen langs het pad, zodat de schapen hier niet het landgoed op konden gaan.

De zichtlijn

De brede zichtlijn tot boven aan de heuvel is voor de meesten wel bekend. Maar ook hier aan de westzijde van de Edeseweg ligt een zichtlijn. Bij Rijksmonument Hoekelum wordt van de parkaanleg hier het volgende gezegd: "De parkaanleg in landschapsstijl vertoont in stilistisch opzicht een aanleg in de vroege landschapsstijl in de trant van Jan David Zocher sr met toevoegingen uit latere tijd. De sterke accidentatie, het grillige verloop van de beek in het bos ten noordwesten van huize Hoekelum met kleinschalige heuvelpartijen vertoont verwantschap met de laat 18^e-eeuwse landschapsparken van grote buitenplaatsen op de Veluwe." Deze heuvelpartijen zijn nog altijd te zien aan beide zijden van de zichtlijn. Aan de overzijde van de Edeseweg is de zichtlijn smaller en verdwijnt tussen de heuveltjes tegen de coulissen van het Groene Laantje.

Hakhout

Op de wallen langs het Groene Laantje staan hakhoutstoven. Het hout werd gebruikt voor geriefhout en als brandhout. Nog steeds zien we de vele telgen vanuit de stam komen.

Vroeger werden de telgen om de 7 - 10 jaar gezaagd. De boom herstelde zich snel en vormde nieuwe scheuten, die na een aantal jaren weer konden worden gebruikt.

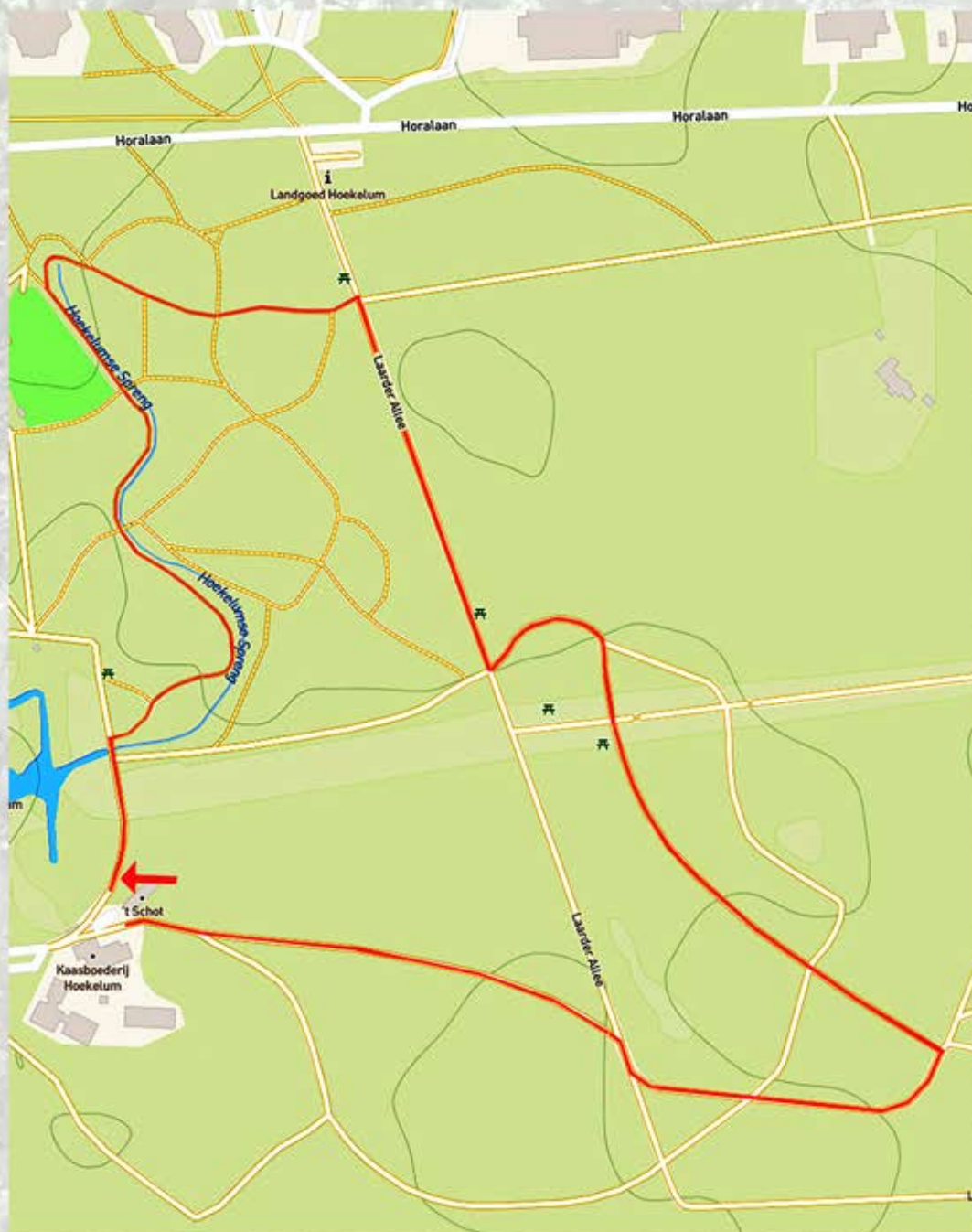
We steken de Sportparkweg over, vervolgen het Groene Laantje en houden bij de splitsing links aan en gaan dan tussen twee beuken door naar de Hoekelumse Eng.

We houden links aan, zoveel mogelijk langs de bosrand, en komen aan het einde van de inrit van de sportvelden weer bij de Edeseweg uit. Hier kunnen we oversteken. LET OP. Op het voetpad aan de overzijde gaan we rechtsaf en daarna links langs de dienstwoning de zuidelijke inrit van Hoekelum in. We houden links aan en lopen langs de parkweide.

Hier hebben we een mooi zicht op de parkweide met boomgroepen. Bij het kasteel zien we schuin over de Hoekelumse beek de gele brug. Deze brug heeft een rondboog van rode baksteen met een stermotief in de metalen rand.

Bij de boerderij met de schaapskooi eindigt deze route.

Kaart wandeling 2

WANDELING LANGS DE IJSKELDER EN DE SPRENG

We starten bij de schaapskooi en gaan in de richting van de witte brug. Direct hierna slaan we rechtsaf. Even verderop ligt rechts tussen de bomen en achter een (kapotte) houten slagboom de ijskelder.

De bakstenen ijskelder dateert vermoedelijk uit het eind van de 18^e eeuw. Hij is dubbelwandig en bestaat uit een gang met aan het einde een ronde ruimte met koepelgewelf. Uit de slotvijver werden in de winter blokken ijs gehaald, waardoor in de zomer voedsel en dranken gekoeld konden blijven. De kelder is aan de voorzijde met grove IJsselkiezels bekleed, wat een rustiek effect geeft, en is opgenomen in een heuvelpartij aan een arm van de beek in het park in landschapstijl.

De ijskelder werd in 1994 ingrijpend gerestaureerd en dient nu als winterverblijf voor vleermuizen.

Na de ijskelder vervolgen we de weg en houden rechts aan. Voor de beek slaan we linksaf en volgen het pad met aan onze rechterhand de Hoekelumse beek. Deze vervolgen we tot bij de sprengkop, de gegraven bron van de beek.

Hoekelum had van oorsprong een plek waar kwelwater uittrad. Dit oude kwelvenster lag ter hoogte van de gracht en werd uitgegraven om rond het huis Hoekelum een gracht en een visvijver van water te voorzien.

Naarmate er in de Gelderse Vallei meer water werd onttrokken, verschoof dit venster, totdat er op den duur geen verversing van grachtwater meer plaats vond.

Daarom werd een nieuwe sprengkop gegraven. Het is niet bekend wanneer, de spreng komt niet voor op een kaart uit 1678. In ieder geval staat hij wel op een kaart van De Man uit 1802. Heinrich Witte schreef al over de "zo goed als droge beek". Omstreeks 1925 viel de spreng helemaal droog, toen de ENKA-fabriek op grote schaal water begon op te pompen.

Na de aankoop van het landgoed door het Geldersch Landschap stond de spreng enkele jaren droog door de sterke ontwatering, maar ook doordat er geen onderhoud meer plaatsvond aan de bedding van de beek. In 1994 werd de beek schoongemaakt en werd de bodem van een nieuwe leemlaag voorzien. Het grondwater bleek nog altijd te diep te zitten. De spreng wordt nu gevuld met water dat van een diepte van zeventien meter wordt opgepompt.

We buigen met de sprengkop mee, maar gaan niet langs de andere oever. Een eindje verder houden we rechts aan. De volgende kruising steken we recht over en komen dan uit bij de Laarder Allee, het brede pad met wegwallen erlangs. Wij gaan rechtsaf, de Laarder Allee op.

De Laarder Allee was in vroeger tijden de weg naar Wageningen. Op het landgoed vormde hij ook de grens tussen park en bos en tussen cultuurlandschap en natuur.

Het eerste echte pad, vlak voor de zichtlijn, gaan we links in. Ook hier zien we links een wal. Deze was van de oude warande. Aan de bomen hangen kasten, waarin de vleermuizen, die 's nachts actief zijn, overdag kunnen rusten.

Aan de oostkant van de Allee was één van de warandes van Hoekelum, stammend uit de tijd dat de jagermeester van Hoekelum actief was op de Veluwe. Het was een besloten jachtterrein omgeven met wallen en bepoot met eiken. Het gebied diende niet alleen om te jagen, maar ook om de jachthonden en de jagers te trainen.

We gaan met de bocht mee naar rechts in de richting van de zichtas of zichtlijn.

De zichtlijn achter het kasteel heeft een lengte van meer dan een kilometer en stamt uit de 18e eeuw. Hij gaat omhoog de stuwwal op. Aan het eind is een extra heuveltje, waarop vroeger een paviljoen stond. Vanwege het prachtige uitzicht werd het Belvédère genoemd.

We steken de brede zichtlijn recht over en gaan verderop bij een kruising rechtdoor. We komen nu bij een doorgang van de Wiltgraeff met op een bord het uittreksel van het reglement.

De Wiltgraeff is de langste wildwal van Nederland met een lengte van bijna 22 kilometer. Hij loopt van Wageningen tot Meulunteren en bij Ede, Bennekom en Wageningen langs het oeroude Moftbos, dat al in 996 in een akte werd genoemd. In de middeleeuwen kwam het bos in handen van de hertogen van Gelre, die het als hun jachtgebied gebruikten.

Vorbij de Wiltgraeff gaan we rechtsaf. Aan onze rechterhand zien we een groot hek.

Hier liep de schaapsdrift. Bij het hekwerk konden de schapen door de Wildwal naar de heide en de woeste gronden.

We steken het kruispunt over en komen weer op de half verharde Laarder Allee, die we een stukje naar rechts volgen. Na 50 meter links. Deze beukenlaan leidt ons weer terug naar de boerderij.

pannen en een schoorsteen en voor de deur ligt een oud straatje met kinderkopjes.

De deur met half rond bovenlicht en de twee ovale vensters in de voorgevel met ruitvormige roeden verdeling geven allure aan het bakhuisje. Ook boven de deur nog een kleiner ovaal venster.

Bij de boerderij eindigt onze route.

Achter de boerderij zien we nog een opvallend wit huisje.

Dit was een bakhuisje en is ouder dan de rest van de bebouwing hier. Het staat op het erf van de boerderij en de stal, die beide in de tweede helft van de 19^e eeuw zijn gebouwd. Het bakhuisje stamt waarschijnlijk uit de eerste helft van de 19 eeuw. Het heeft een zadeldak met rode Hollandse